

**TA'LIM TIZIMIDA KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN
YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI**

Sattorov Bahriddin

Osiyo xalqaro universitetida magistr

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning nazariy mohiyati va ilmiy asoslari yoritilgan. Unda zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida ta'lim mazmunini yangilash zarurati asoslab berilgan. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim jarayonini shaxsning real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda bilimlarni mustaqil va samarali qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan konseptual model sifatida talqin etiladi.*

Maqolada ushbu yondashuvning pedagogik va psixologik asoslari, shaxs faoliyati, motivatsiyasi hamda refleksiv rivojlanishi bilan bog'liqligi tahlil qilingan. Shuningdek, kompetensiyaga asoslangan ta'limning uzluksiz ta'lim g'oyasi bilan uyg'unligi, ta'lim mazmuni va baholash tizimini yangilashdagi ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari kompetensiyaga asoslangan yondashuvni ta'lim amaliyotiga joriy etish orqali shaxsning intellektual, kasbiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *kompetensiyaga asoslangan yondashuv, ta'lim tizimi, kompetensiya, kompetentlik, ta'lim mazmuni, shaxs rivoji, uzluksiz ta'lim, ta'lim samaradorligi, refleksiya, pedagogik yondashuv*

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – shaxsni murakkab, tez o'zgaruvchan va raqobatbardosh ijtimoiy-iqtisodiy muhitga tayyorlashdan iboratdir. Fan-texnika taraqqiyoti, bilimlar hajmining keskin ortib borishi, axborot oqimlarining globallashuvi va mehnat faoliyati shakllarining diversifikatsiyalanishi ta'limning an'anaviy bilimga yo'naltirilgan modelini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Endilikda ta'lim jarayoni faqat tayyor bilimlarni uzatishga emas, balki shaxsning ularni turli vaziyatlarda mustaqil, ongli va samarali qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilishi zarur. Ana shu ehtiyoj ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning nazariy va metodologik jihatdan asoslanishiga olib kelmoqda.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'limni shaxs faoliyati bilan uzviy bog'liq holda talqin etadi. Bu yondashuvga ko'ra, ta'lim natijasi o'quvchi yoki talabaning muayyan fan bo'yicha egallagan bilimlari miqdori bilan emas, balki ularning real hayotiy, kasbiy va ijtimoiy vaziyatlarda samarali faoliyat yurita olish layoqati bilan belgilanadi. Shaxsning bilimlarni qayta ishlash, tahlil qilish, baholash, moslashtirish va yangi vaziyatlarga transfer qilish qobiliyati ta'lim samaradorligining asosiy mezoniga aylanadi. Shu jihatdan kompetensiyaga asoslangan yondashuv bilimlarni statik holatda emas, balki dinamik, rivojlanib boruvchi resurs sifatida ko'radi.

Mazkur yondashuvning nazariy asoslari pedagogika, psixologiya, falsafa va sotsiologiya fanlarining kesishgan nuqtasida shakllangan. Ta'lim psixologiyasi nuqtai nazaridan kompetensiya shaxsning bilish jarayonlari, motivatsiyasi, irodasi va refleksiv faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u faqat tashqi ta'lim ta'siri natijasi emas, balki ichki rivojlanish mexanizmlariga tayangan holda shakllanadi. Shu sababli kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim oluvchini passiv bilim qabul qiluvchi emas, balki o'z ta'limiy va kasbiy rivojlanishining faol subyekti sifatida qaraydi.

Ta'lim jarayonida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning ahamiyati shundan iboratki, u shaxsning intellektual salohiyatini ijtimoiy tajriba bilan uyg'unlashtiradi. O'quv faoliyati real muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bo'lib, bunda nazariy bilimlar amaliy faoliyat jarayonida sinovdan o'tkaziladi. Bu holat bilimlarning mustahkamlanishiga, ularning shaxsiy ahamiyat kasb etishiga va uzoq muddatli xotirada saqlanishiga xizmat qiladi. Natijada ta'lim jarayoni sun'iy akademik muhitdan chiqib, real hayot bilan uzviy bog'lanadi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv shaxs rivojlanishining uzluksizligini ta'minlashga ham xizmat qiladi. Ta'lim oluvchi o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilash, o'z ustida ishlash va o'zini takomillashtirish zarurligini anglaydi. Bu yondashuv uzluksiz ta'lim g'oyasi bilan uyg'unlashib, shaxsda o'rganishga bo'lgan ichki ehtiyojni shakllantiradi. Bunday ehtiyoj esa zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishning muhim shartlaridan biridir.

Nazariy jihatdan kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim mazmunini qayta qurishni talab etadi. O'quv dasturlari alohida fanlar bo'yicha fakt va qoidalarni o'rgatishga emas, balki umumlashtirilgan faoliyat usullarini egallashga yo'naltiriladi. Ta'lim mazmunida fanlararo bog'liqlik kuchayib, murakkab muammolarni kompleks hal qilishga e'tibor qaratiladi. Bu esa shaxsning tizimli fikrlashini, muammolarga turli nuqtai nazardan yondasha olish qobiliyatini rivojlantiradi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim jarayonida baholash tizimiga ham yangicha qarashni taqozo etadi. An'anaviy baholash tizimi asosan bilimlarni qayta esga tushirish va reproduktiv faoliyatni aniqlashga yo'naltirilgan bo'lsa, kompetensiyaviy baholash shaxsning faoliyat jarayonidagi natijalarini tahlil qilishga asoslanadi. Bu jarayonda loyiha ishlari, amaliy topshiriqlar, portfoliolar, reflektiv tahlillar muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash shaxs rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur yondashuvning yana bir muhim jihat — u ta'lim jarayonini individuallashtirish imkonini beradi. Har bir shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur'atlari hisobga olinib, ta'lim yo'nalishlari moslashtiriladi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi va ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim tizimini jamiyat ehtiyojlariga moslashtiruvchi muhim nazariy model hisoblanadi. U shaxsning faqat akademik jihatdan emas, balki ijtimoiy, madaniy va kasbiy jihatdan barkamol bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni natijasida mustaqil

20-Yanvar, 2026-yil

fikrlaydigan, mas’uliyatli, moslashuvchan va innovatsion salohiyatga ega bo‘lgan shaxslar shakllanadi. Aynan shunday shaxslar zamonaviy jamiyat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. McClelland, D. C. Testing for Competence Rather Than for Intelligence. American Psychologist, 1973, vol. 28, no. 1, pp. 1–14.
2. OECD. The Definition and Selection of Key Competencies (DeSeCo). Paris: OECD Publishing, 2005, 196 p.
3. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning. Brussels: European Union, 2018, 24 p.
4. Eraut, M. Developing Professional Knowledge and Competence. London: Falmer Press, 1994, 272 p.
5. Winterton, J., Delamare-Le Deist, F., Stringfellow, E. Typology of Knowledge, Skills and Competences. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, 131 p.
6. Панжизода Х. Ситуация насилия и притеснения в семье на примере Узбекистана. Социология и право". ISSN 2219-6242 (Print) . №3. Москва. Социология и право. 2025. Т. 17. No 3. – С. – 336-344.